

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 342.52-047.48(44):351.145-048.66
DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v5.2024.1>

А. Ю. Бадида
orcid.org/0000-0002-5980-5132
кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри теорії та історії держави і права
Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ ЩОДО ТЛУМАЧЕННЯ: ДОСВІД КОНСТИТУЦІЙНОЇ РАДИ ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Важливим у процесі здійснення конституційної юрисдикції у Французькій Республіці є застереження Конституційної ради щодо тлумачення, адже такий механізм дозволяє кваліфікувати рішення щодо відповідності чи невідповідності правових текстів Конституції, а, отже, забезпечувати баланс повноважень між органами влади та відповідність прийнятих законів Конституції. Актуальність теми дослідження є очевидною та полягає у тому, що застереження щодо тлумачення відіграють ключову роль у збереженні конституційності певного законодавчого положення та уникненні прямих конфліктів із законодавчою владою.

Метою цієї статті є аналіз механізму здійснення застереження щодо тлумачення, його наслідків та проявів, у тому числі через призму рішень Конституційної ради (органу конституційної юрисдикції) Французької Республіки.

Серед вчених, хто займається цією проблематикою, слід виділити таких як: М. Стефаніні, Т. Ді Манно, А. Робло-Трузьє та ряд інших науковців.

Перед тим, як досліджувати сутність механізму застережень щодо тлумачення, варто зазначити, що наслідки рішень Конституційної ради визначені у ст. 62 Конституції 1958 року. Йдеться про те, що положення, яке визнано неконституційним не може бути оприлюдненим та реалізованим. Таке положення втрачає чинність з моменту опублікування рішення Конституційної ради або з наступної дати, встановленої рішенням. Рада визначає умови та межі, за яких наслідки цього положення можуть бути поставлені під сумнів. Рішення органу конституційної юрисдикції оскарженню не підлягають. Вони є обов'язковими для виконання органами державної влади та усіма адміністративними та юрисдикційними органами [1]. Тож, вийшовши за межі початкової схеми контролю за конституційністю, яка обмежується декларацією відповідності чи невідповідності закону, Конституційна рада запропонувала оригінальну третю альтерна-

тиву – залишати положення діючим за певних вказаних цим органом умов.

Така форма рішення Конституційної ради – застереження щодо тлумачення не передбачена жодним нормативним актом у Французькій Республіці. Наприклад, у Постанові від 7 листопада 1958 року, що стосується Органічного закону про Конституційну раду, згадується лише два типи рішень: декларацію про відповідність Конституції або декларацію про невідповідність. На практиці Конституційна рада, здійснюючи судове тлумачення, розширює свої повноваження, таким чином, рішення щодо відповідності законодавчого положення Конституції бувають двох типів: або розглянуте положення оголошується відповідним без застережень, або воно оголошується таким, що відповідає вимогам тлумачення. Йдеться про застереження щодо тлумачення.

Французький вчений Тьєррі Ді Манно пропонує таким чином визначати сутність цього феномену: за допомогою цієї техніки, яка не передбачена текстами, Конституційна рада звільняється від зобов'язання бінарної схеми прийняття рішень, щоб діяти безпосередньо на нормативну суть закону з метою приведення її у відповідність із конституційними вимогами [2, Р. 3].

У 1959 році (у рішенні, що стосується регламенту Національних зборів) Конституційна рада Французької Республіки (орган конституційної юрисдикції) вперше використала такий механізм – застереження щодо тлумачення. Саме на прикладі цього рішення можна пояснити сутність цієї процедури. У висновках цього рішення, Рада у ст. 1 назвала певні положення, що суперечать Конституції. А уже у ст. 2 орган конституційної юрисдикції залишає інші положення конституційними, проте зазначає певні умови. У своїх позиціях Конституційна рада аргументує, що статті цього регламенту визнаються такими, що відповідають конституційному тексту, але з врахуванням таких зауважень: ці положення не визначають голосування лише Національних зборів за пропозиціями, що прийняті Конферен-

цією Президентів, крім питань, що включені до порядку денного, за рішенням Уряду згідно з положеннями ст. 48 Конституції [3].

Ще приклад. У своєму рішенні від 12 грудня 2002 року щодо Закону про фінансування соціального забезпечення на 2003 рік Конституційна рада визнала конституційність ст. 43, яка дозволяє «тариф фіксованої відповідальності» для усіх ліків, що підпадають під дію у межах однієї «родової групи». Оскільки ця система покладає на пацієнта відповідальність за частину ціни ліків, що перевищує ставку відповідальності, то Рада додала два застереження щодо тлумачення до декларації конституційності. По-перше, необхідно вжити інформаційних заходів серед лікарів, фармацевтів і пацієнтів для сприяння використанню генеричних препаратів у всіх випадках, коли вводиться тариф відповідальності. По-друге, постанова, яка визначає ціну, не може встановлювати її на рівні, який нехтує принципом доступу для всіх на піклування, гарантоване абзацом 11 Преамбули Конституції 1946 року [4]. Таким чином, застосувавши застереження щодо тлумачення, Конституційна рада залишає у силі законодавчий текст, проте разом із застереженням.

У французькій системі конституційної юрисдикції можна виділити таку класифікацію застережень щодо тлумачення: нейтралізуючі (елемент, який може зробити тлумачення неконституційним, видаляється з оскаржуваного положення); директивні (Конституційна рада вказує у якому сенсі положення має тлумачитись, щоб воно відповідало Конституції); конструктивне, буває рідко, адже може бути сприйнято як посягання на компетенцію парламенту (коли Рада доповнює закон, щоб привести його у відповідність із нормами Конституції) [5, Р. 3].

Тож, механізм застереження щодо тлумачення, будучи частиною процедури контролю конституційності, дозволяє піддавати перевірці певні законодавчі положення. Виділяють ряд переваг, що має ця процедура, зокрема, переглядаючи закон, Конституційна рада повинна виявити кожну з гіпотетичних можливостей, щоб уникнути сценаріїв застосування, що суперечать Конституції. Крім того, ця процедура вирішує попередні питання застосування закону, що сприяє правовій визначеності, а також сприяє запобіганню конфліктів між урядом та парламентською більшістю, що проголосувала за закон [6].

Цей метод не є специфічним для французького конституційного судді, але має для них потрійне значення. По-перше, це кількісна важливість. До прикладу, одне рішення від 15 березня 1999 року щодо Органічного закону Нової Каледонії містить п'ять застережень. Тобто, частка застережень

щодо тлумачення має тенденцію до збільшення. По-друге, це якісне значення. У кожному рішенні, у якому Рада формує застереження, система нагадує, що положення закону, визнані такими, що відповідають Конституції, і діють лише «з урахуванням застережень, зазначених вище». Крім того, застереження мають значення лише у тій мірі, у якій вони керуються вирішенням спорів, що виникають у подальшому внаслідок тлумачення або застосування закону. Суддя, відповідальний за застосування закону, повинен мати на увазі, що, якби Рада не видала таке застереження щодо законодавчого положення, то він не дозволив би його оприлюднення. По-третє, це політичне значення, адже застереження щодо тлумачення є результатом імпліцитного «пакту» між конституційним суддею, з одного боку, та урядом, більшістю та опозицією, з іншого боку [2, Р. 4–6].

Повноваження Конституційної ради тлумачити закон передбачає, що вона має право перегляду, якщо не контролю, юриспруденції верховних судів. Цей вплив проявляється щоразу, коли вона вирішує поєднати свою декларацію конституційності із застереженням щодо тлумачення. Це повноваження не є новим, і до введення в дію QPC (пріоритетне питання конституційності) застереження щодо тлумачення були директивами, адресованими всім адміністративним і судовим органам, оскільки таким чином Конституційна рада вказує спосіб, у який доречно застосовувати закон. Запровадження перевірки за фактом лише посилило процес і, в деяких аспектах, посилило роль верховних судів, оскільки вони стали охоронцями тлумачення закону, яке відповідає Конституції. Оскільки Конституційна рада не має засобів контролю за застосуванням своєї юриспруденції адміністративними та судовими органами, вона повинна покладатися на співпрацю Державної ради та Касаційного суду, які, як верховні суди, зможуть цензурувати застосування закону, який не відповідає Конституції [7]. Варто відзначити, що французькі вчені підкреслюють важливість такого механізму та вважають, що застереження щодо тлумачення, видані Конституційною радою, спрямовані на подолання обмежень, що характерні для апріорного контролю конституційності. [2, Р. 3].

Таким чином, застереження щодо тлумачення є дуже вдалим способом забезпечити застосування закону відповідно до конституційних положень. У зв'язку з цим Конституційна рада у одному із своїх рішень (від 12 січня 2022 року) підтвердила, що саме вона має тлумачити норми: «Конституційна рада має продовжити тлумачення положень переданого їй закону в тій мірі, в якій таке тлумачення є необхідним для оцінки його конституційності; застосування закону залежить від компетентних адміністративних і юрисдик-

ційних органів, у разі необхідності з урахуванням застережень, які Конституційна рада могла сформулювати для визнання його відповідності Конституції» [8].

Застереження щодо тлумачення є ефективним засобом правового захисту, з одного боку, для збереження законодавчого положення та, з іншого боку, для очищення цього самого законодавчого положення від тлумачення, яке потенційно могло б суперечити Конституції [9, Р. 23].

Висновки. Конституційна рада, здійснюючи застереження щодо тлумачення, дозволяє діяти законодавчому положенню у правовому полі, яке фактично за ситуації інакшого тлумачення не відповідало б Конституції. Таке тлумачення властиве конституційному правосуддю у Французькій Республіці.

Завдяки цьому методу право роз'яснюється завдяки поєднанню звичайних прийомів тлумачення, поєднанню оскаржуваних положень з рештою норм позитивного права (конституційними принципами, чинним законодавством, загальними принципами права), а також завдяки використанню наміру законодавця, що впливає з підготовчої роботи.

Застереження щодо тлумачення є важливим механізмом у французькому конституційному правопорядку, адже забезпечує вимоги правової визначеності законодавчого положення, а, отже, верховенства права.

Література

1. Texte intégral de la Constitution du 4 octobre 1958 en vigueur. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/le-bloc-de-constitutionnalite/texte-integral-de-la-constitution-du-4-octobre-1958-en-vigueur> (дата звернення: 17.11.2024).
2. T. Di Manno. Les réserves d'interprétation du Conseil constitutionnel. 14 décembre 2002. 19 p. https://www.conseil-constitutionnel.fr/sites/default/files/as/root/bank_mm/pdf/Conseil/reserves2002.pdf (17.11.2024).
3. Décision n° 59-2 DC du 24 juin 1959. Règlement de l'Assemblée nationale. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/1959/592DC.htm> (дата звернення: 12.08.2024).
4. Décision n° 2002-463 DC du 12 décembre 2002. Loi de financement de la sécurité sociale pour 2003. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2002/2002463DC.htm> (дата звернення: 17.11.2024).
5. Marthe Fatin-Rouge Stefanini. Les effets des décisions du Conseil constitutionnel en matière de QPC. *HAL. Open science*. 20 juin 2016. 14 p. <https://shs.hal.science/halshs-01940258/document> (дата звернення: 17.11.2024).
6. Les réserves d'interprétation du Conseil constitutionnel. *Vie Publique*. Site. 27 mars 2023. URL: <https://www.vie-publique.fr/fiches/19561-les-reserves-dinterpretation-du-conseil-constitutionnel> (дата звернення: 12.08.2024).
7. Agnès Roblot-Troizier. La QPC, le Conseil d'État et la Cour de cassation. *Nouveaux Cahiers du*

Conseil constitutionnel. Juin 2013. № 40. (Dossier: Le Conseil constitutionnel: trois ans de QPC). URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/nouveaux-cahiers-du-conseil-constitutionnel/la-qpc-le-conseil-d-etat-et-la-cour-de-cassation> (дата звернення: 10.11.2024).

8. Décision n° 2001-455 DC du 12 janvier 2002. Loi de modernisation sociale. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2002/2001455DC.htm> (дата звернення: 17.11.2024).

9. Julien Béal-Long. Le contrôle de l'interprétation jurisprudentielle constante en QPC. *Revue française de Droit constitutionnel*. 2016. № 105. 28 p.

Анотація

Бадіда А. Ю. Застереження щодо тлумачення: досвід Конституційної ради Французької Республіки. – Стаття.

У процесі здійснення контролю за конституційністю Конституційна рада Французької Республіки (орган конституційної юрисдикції) може або оголосити положення таким, що відповідає Конституції, або таким, що суперечить останній. Проте сама Рада, здійснюючи свої функції, знаходить альтернативу, щоб зменшити кількість положень, які мають ризик бути визнаними невідповідними Конституції. Вона робить це через механізм застереження щодо тлумачення. Ця процедура дозволяє Раді оголосити положення конституційним за умови, що це положення тлумачиться або застосовується у спосіб, який вказує Конституційна рада.

Метою статті є аналіз процедури здійснення застереження щодо тлумачення Конституційною радою, адже така практика підкреслює здатність Ради впливати на застосування законів, при цьому уникаючи прямого зіткнення із парламентом.

Використання цього методу Радою відображає еволюцію цього органу у напрямку узгодження застосування закону з конституційними вимогами. Ця модальність тлумачення дає змогу виправити положення, яке без цього застереження щодо тлумачення підлягало б конституційній цензурі. У статті проаналізовано види застережень щодо тлумачення, а також рішення Конституційної ради, як приклади здійснення такої техніки.

Зроблено висновки щодо того, що Конституційна рада фактично використовує нові юрисдикційні методи, які спрямовані на легітимізацію контролю за конституційністю. Визначено вплив такого механізму на процес здійснення пріоритетного питання конституційності (QPC). Застереження щодо тлумачення є важливим механізмом у французькому конституційному правопорядку, адже забезпечує вимоги правової визначеності законодавчого положення, а, отже, верховенства права.

Ключові слова: конституційний контроль, Конституційна рада Французької Республіки, застереження щодо тлумачення, судове тлумачення, судові рішення, судова практика, пріоритетне питання конституційності (QPC), правова визначеність.

Summary

Badyda A. Yu. Reservations on interpretation: the experience of the Constitutional council of the French Republic. – Article.

In the process of exercising control over constitutionality, the Constitutional Council of the French Republic (a body of constitutional jurisdiction) can either declare a provision to be in accordance

with the Constitution or to be contrary to the latter. However, the Council itself, performing its functions, finds an alternative to reduce the number of provisions that have the risk of being recognized as inconsistent with the Constitution. It does so through the mechanism of an interpretative caveat. This procedure allows the Council to declare a provision constitutional, provided that the provision is interpreted or applied in a manner that the Constitutional council directs.

The purpose of the article is to analyze the procedure for implementing a reservation on interpretation by the Constitutional council, because this practice emphasizes the ability of the Council to influence the application of laws, while avoiding a direct confrontation with the parliament.

The use of this method by the Council reflects the evolution of this body in the direction of harmonizing the application of the law with constitutional requirements. This modality of interpretation makes it possible to remedy a provision that, without this

interpretative clause, would be subject to constitutional censorship. The article analyzes the types of reservations regarding interpretation, as well as the decisions of the Constitutional Council, as examples of the implementation of such a technique.

Conclusions were made that the Constitutional council actually uses new jurisdictional methods aimed at legitimizing constitutionality control. The impact of such a mechanism on the process of implementation of the priority question of constitutionality (QPC) is determined. The interpretation clause is an important mechanism in the French constitutional legal order, because it ensures the requirements of legal certainty of the legislative provision and, therefore, the rule of law.

Key words: constitutional control, Constitutional council of the French Republic, reservations on interpretation, judicial interpretation, judicial decision, case law, priority question of constitutionality (QPC), legal certainty.